

УДК 159.938.363.2(045)

Педько К. В.

Національний авіаційний університет, Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТИМНО-ОСОБИСТІСНОЇ СФЕРИ ЗАСУДЖЕНИХ ЖІНОК

У статті описані особливості інтимно-особистісної сфери засуджених жінок. Представлено порівняльний аналіз особливостей інтимно-особистісної сфери жінок, які вперше відбувають покарання, та жінок, які відбувають повторне покарання. Встановлено відмінності за такими показниками, як глобальне ставлення до себе, ауто симпатія, очікуване ставлення з боку оточуючих та звинувачення себе.

Останнім часом, розмірковуючи над проблемою ефективності покарання засуджених у виправних колоніях, науковці все більше уваги приділяють дослідженню фізіологічних і психічних відмінностей між чоловіками та жінками.

За твердженням психологів, фахівців із виправно-трудова педагогіки, позбавлення волі по-різному впливає на психіку жінок і чоловіків, оскільки морально-психологічний світ жінок, засуджених до позбавлення волі, значно складніший і тонший порівняно з психологією чоловіків. Перебування в місцях позбавлення волі своєрідно впливає на їх психіку, спричинює тугу, розпач, безнадійність, що в результаті призводить до швидкої втрати жінками індивідуальності. Із порушенням соціально корисних зв'язків, прихильностей, сімейних і родинних стосунків засуджені жінки втрачають будь-яку впевненість у собі, з недовірою ставляться до можливостей повернутися до нормального життя [3].

Виходячи з цього, можна припустити, що інтимний світ цих жінок зазнає певних деформацій. Адже, як відомо, інтимний світ обумовлений не тільки взаємозв'язком біологічних і психологічних факторів, але і піддається впливу соціально-культурного середовища [2].

У сучасних теоретично-методологічних розробках, присвячених проблемам природи психіки, об'єкту, предмету і методу психології, йдеться про необхідність переходу від дослідження психологічних абстракцій, «психіки, яка не болить», до вивчення психічної реальності в її унікальній, неповторній своєрідності і з'ясування можливостей її самовдосконалення та саморозвитку як живої цілісності [5].

Основними сферами процесу розгортання інтимного є сфера тілесного, душевного і духовного життя людини, кожна з яких є

відносно автономною, але водночас перебуває з двома іншими у відношенні суперечливої єдності. В основу нашого дослідження була покладена душевна сфера інтимного світу, що являє собою особистісне та міжособистісне. За В.О. Татенком [4] інтимно-особистісна сфера включає в себе інтимні думки, почуття, переживання, фантазії. Тобто інтимно-особистісним можна назвати те, що реально переживає, про що міркує і що робить людина, залишаючись наодинці із собою, те, у чому вона може розкритися лише перед тим, кому довіряє як самій собі. Ці думки, почуття і вчинки визнаються нею як абсолютно істинні і гранично значущі, оскільки відповідають її уявленню про власну сутність, гідність, цінність і сенс життя. Це та суб'єктивна критеріальна система, на основі якої здійснюються реальна самооцінка й оцінка інших людей, явищ і подій, якими наповнений світ [4].

Існує ряд наукових праць вітчизняних вчених, які присвячені вивченню психологічних особливостей в'язнів. Це розробки О. В. Давидової, яка працювала над проблематикою соціальних установок засуджених, Т. Р. Морозової, яка досліджувала способи реалізації агресії засудженими, В. В. Сулицького, який приділив увагу психологічним особливостям засуджених-суїцидентів. Проте відсутні дослідження, присвячених вивченню психологічних особливостей засуджених жінок. З огляду на це, можна стверджувати, що дослідження інтимно-особистісної сфери засуджених жінок є актуальною проблематикою.

Головною метою нашого дослідження є визначити в якій мірі жінки відчувають проблеми інтимної сфери через дефіцит можливостей реалізації своїх жіночих потреб.

Предметом дослідження є інтимно-особистісна сфера засуджених жінок.

Методи та організація дослідження. У дослідженні взяли участь 39 осіб, з них 25 засуджених жінок Качанівської виправної колонії міста Харкова з мінімальним рівнем безпеки, які відбувають покарання вперше і 14 засуджених жінок Селезнівської виправної колонії мінімального рівня безпеки у Луганській області, які вже неодноразово відбувають покарання. Середній термін ув'язнення досліджуваних – 4 роки.

У дослідженні були використані наступні методи: психодіагностичний (методика Г. Алена і К. Мартіна «Коефіцієнт інтимності»[1]), методика дослідження ставлення до себе В.В.Століна, С.Р.Пантелеєва, модифікована проєктивна методика «Неіснуюча тварина»), анкетування (розроблено анкету для збору додаткової інформації про досліджуваних), контент-аналіз (методика епістолярного жанру під назвою «Лист близькій людині»).

Для інтерпретації отриманих результатів були обрані наступні методи математичної обробки:

– критерій Колмагорова – Смірнова (для визначення типу розподілу даних);

– критерій Манна-Уїтні (для визначення значимих відмінностей між групами засуджених, які вперше відбувають покарання та засудженими, які вже неодноразово відбувають покарання);

Обґрунтування отриманих результатів. Епістолярний метод «Лист близькій людині» полягає в тому, що засуджених просили згадати, хто на волі є для них найбільш важливою, дорогою людиною та написати йому листа. В якому розповісти про свої переживання, головні життєві проблеми. Приклади висловлювань засуджених та їх інтерпретація наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Приклади та інтерпретація висловлювань засуджених жінок

Показник	Цитата висловлювання	Інтерпретація
Зовнішній локус контролю	Після строку, я зрозумію, що мені потрібно від життя	Вона зрозуміє, що їй потрібно від життя завдяки строку
	Побувавши в цих місцях, є над чим замислитись	Ці місця сприяли тому, що їй є над чим замислитись
	Знаходячись тут я зрозуміла, що значить «життя»	Знаходження там сприяло її розумінню, що таке «життя»
	Я не погана, це вчинок поганий	Не вона винна в злочині, а зовнішні обставини
Ідеалізація людини, яка є для них значимою	Ти кохасш мене таку	Людина кохає її незважаючи на її вчинки
	Ти зрозумієш мене як ніхто	Впевнена у повному розуміння з боку значимої людини
	Не такий як інші, а мій	Підкреслюється особливість цієї людини, порівняно з іншими
Орієнтація на минуле та майбутнє, неприйняття теперішнього	Майбутнє буде щасливим	Момент щастя відкладається на майбутнє
	Почнемо все з початку	Те, що є тепер не має змісту
	Шкода, що не повернути минулого	Живе минулим, а не теперішнім
Заперечення ситуації ув'язнення	Вчусь в інституті	А не знаходяться у в'язниці
	На роботі багато справ, тому не писала	
	Працюю по контракту	

Аналіз листів дозволяє стверджувати, що у більшості досліджуваних наявний зовнішній локус контролю. Тобто спостерігається впевненість в тому, що на їх життя більше впливають різні зовнішні обставини, а не вони самі є господарями свого життя. Таким чином вони наче знімають з себе відповідальність за свої власні вчинки та життя в цілому. Це може пояснюватись суворою регламентацією умов, в яких вони перебувають. Проте також треба приймати до уваги, що локус контролю це відносно стійка характеристика особистості, яка важко піддається впливу оточуючого соціального середовища. Тому можна припустити, що зовнішній локус контролю є однією з причин протиправної поведінки засуджених. Адже, вчиняючи злочин, вони знімали з себе відповідальність за власні дії і перекладали її на інших людей або зовнішні обставини.

Чітко простежується ідеалізація людини, яка чекає на них на волі. Цій людині приписуються ідеальні якості, засуджені наче живуть лише для тієї людини. Вона для них як остання надія в цьому житті. Весь світ здається засудженим злим і ворожим, і вони наче компенсують для себе негативне ставлення світу занадто позитивним ставленням цієї важливої людини. Однак, в більшості випадків, після звільнення, колишні засуджені знецінюють цю особистість, проте на час засудження значимість наявності ідеального образу такої особи беззаперечно.

Наявне неприйняття теперішнього та орієнтація на минуле або майбутнє. Теперішнє для них знецінене, вони живуть постійними фантазіями та очікуваннями, що гальмує отримання ними необхідного життєвого досвіду перебування у виправному закладі.

Неприйняття ситуації ув'язнення та її заперечення призводить до того, що засуджені сприймають цю ситуацію як щось, що просто необхідно пережити. Це призводить до того, що ув'язнення не буде сприяти виправленню поведінки засуджених в майбутньому, тобто засуджені не винесуть для себе необхідного досвіду, який має допомогти їм виправити свою поведінку.

Модифікація методики «Неіснуюча тварина» полягала в тому, що досліджуваним пропонувалось намалювати двох неіснуючих тварин та розписати стосунки, які існують між ними. Це було зроблено для того, щоб з'ясувати,

чи бачать себе досліджувані з кимось у близьких стосунках, чи більш відособлено від оточуючих.

Аналіз малюнків показав, що 76% досліджуваним властивим є переживання страху, що виражається на рисунку великими розмірами очей та прорисовкою радужки. Має місце захисна вербальна агресія та агресія як така. Захист від оточуючих, у формі щитів та панцирів, наявний у 43% досліджуваних. У 38% засуджених присутні прямі символи агресії у формі кігтів, зубів, дзьобів. Тобто розповсюдженим у досліджуваних є наявність страху, через який спрацьовують захисні механізми у формі вербальної та невербальної агресії. Цікавим є те, що 60% засуджених, пишучи про гарні дружні стосунки між тваринами, одночасно малювали їх майже відособлено між собою, без явних зв'язків. Це говорить про те, що вони б хотіли, щоб стосунки з близькою людиною були дружніми, проте вони такими поки що не є. На рівні підсвідомості засуджені все ж сприймають себе більш відособлено та відсторонено навіть від близької людини.

Припускаючи, що термін ув'язнення суттєво впливає на людину, досліджуваних було поділено на дві вибірки. В першу групу ввійшли досліджувані, які вперше відбувають покарання, а в другу ті, які вже неодноразово були засуджені. Значимі відмінності на рівні 0,05 було встановлено за показником глобального ставлення до себе, що являє собою внутрішнє недиференційоване відчуття «за» і «проти» самого себе. У досліджуваних першої групи домінують позицію займає позитивне ставлення до себе, чого не можна сказати про досліджуваних другої групи, в яких переважає негативне ставлення до себе.

Значимі відмінності також наявні за показником ауто симпатії, тобто ставлення до власного я, за яким досліджуваним першої групи властиве схвалення себе в цілому, довіра до себе та позитивна самооцінка. Досліджуваним другої групи властивим є бачення в собі переважно недоліків. Їм притаманна низька самооцінка. Це може свідчити про те, що ситуація ув'язнення деформує їх інтимно-особистісну сферу таким чином, що вони починають сприймати самих себе неповноцінними членами суспільства, людьми, які нічого не варті. Адже можливо, що вони, провівши більшу частину свого життя у в'язниці, просто змирились з тим, що життя на волі не для них. Знецінили для себе наявність

свободи волі та змирились і прийняли її позбавлення. Це також може бути закріплений стиль життя, як спрощений засіб адаптації до соціального середовища. В той же час, засуджені вперше жінки вірять в те, що їх життя налагодиться, коли вони вийдуть на волю. Інакше кажучи, засуджені першої групи сприймають ситуацію ув'язнення як покарання, для уникнення якого в подальшому, їм необхідно буде виправити свою поведінку, після чого їх життя налагодиться, а досліджувані другої групи сприймають ситуацію ув'язнення як даність, а не як ситуацію, яка несе в собі покарання. Судячи з цього, можна стверджувати, що ув'язнення не буде сприяти виправленню засуджених жінок, які вже не вперше відбувають покарання.

Також значимі відмінності між групами наявні за показником очікуваного ставлення з боку інших як на рівні диференційованого відчуття, так і на рівні конкретних дій. Тобто досліджуваним першої групи властиве очікування більш позитивного ставлення з боку оточуючих. Знову ж таки, ситуація ув'язнення – це просто період у їх житті, який треба пережити і все знову стане, як було до ув'язнення. В той час як досліджувані другої групи прийняли на себе клеймо «засуджена» і в них переважає очікування негативного ставлення з боку оточуючих. Адже відомо, що суспільство, нажал, ставиться до в'язнів з певними упередженнями.

Звинувачення себе є ще одним показником, за яким наявні значимі відмінності між групами. У досліджуваних першої групи воно є мало вираженим. Судячи з чого, можна припустити, що вони не звинувачують себе у скоєному злочині, а перекладають відповідальність або на інших людей, або на обставини. Тоді як у досліджуваних другої групи наявний високий рівень самозвинувачення. Тобто вони приймають провину на себе за скоєний злочин, усвідомлюють свою відповідальність за вчинене. Це може свідчити про більш свідомий характер протиправної дії засуджених другої групи у порівнянні з першою.

Висновки. Отже, особливості інтимно-особистісної сфери засуджених жінок полягають у зовнішньому локусі контролю, схильності до ідеалізації людини, яка є для них значимою, орієнтація на минуле та майбутнє, неприйняття теперішнього та заперечення ситуації ув'язнення. Також наявний страх, через який спрацьовують захисні механізми у формі вербальної та невербальної агресії.

Порівняльний аналіз особливостей інтимно-особистісної сфери жінок, які вперше відбувають покарання, та жінок, які відбувають повторне покарання, демонструє значимі відмінності за показниками глобального ставлення до себе, ауто симпатії, очікуваного ставлення з боку оточуючих та звинувачення себе. Засудженим, які вперше відбувають покарання більш властивим є позитивне глобальне ставлення до себе, схвалення себе в цілому, позитивна самооцінка та мало виражено звинувачення себе. Вони більш орієнтовані на очікування позитивного ставлення з боку оточуючих. В той час, як досліджуваним, які вже неодноразово відбувають покарання, більш властивим є негативне глобальне ставлення до себе, бачення в собі переважно недоліків, негативна самооцінка та вираженим є звинувачення себе. Вони орієнтовані на очікування більш негативного ставлення з боку оточуючих.

Список літератури

1. Агапова, Л. Г. *Апробація методики Г. Алена і К. Мартина Каков ваш коефіцієнт інтимності?/ Агапова Л. Г., Лидерс А. Г. // Журнал практического психолога. - 2000. - № 8/9. - С. 41-54*
2. Гидденс Э. *Трансформация интимности. — СПб.: Питер, 2004. — 208 с.*
3. *Исправительно-трудовая педагогика. — М., 1978. — С. 355–356.*
4. Татенко В.О. *Інтимно-особистісна сфера людських стосунків як предмет соціально-психологічного дослідження / Наукові студії із соціальної психології. – 36. Статей, вип.. 24 (27). - К., 2010,. С. 3-19.*
5. Татенко В.О. *Ніжність як прояв людської душі і предмет психологічного дослідження // Соціальна психологія, 2009, № 5. – С. 15-34.*